

Людмила Кондратова

МИСТЕЦТВО

ПІДРУЧНИК ДЛЯ 8 КЛАСУ
закладів загальної середньої освіти

® ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2024

УДК 7(075.3)
К 64

*Схвалено для використання в освітньому процесі
[рішення експертної комісії з мистецтва від 13 серпня 2024 року (протокол № 6)],
№3.0446-2024 у Каталозі надання грифів навчальній літературі
та навчальним програмам*

Кондратова Л. Г.

К 64 Мистецтво : підручник для 8 кл. закл. загальн. серед. освіти. /
Л. Г. Кондратова. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан,
2024. — 176 с. : іл.

ISBN 978-966-10-8969-2

УДК 7(075.3)

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

Завантажуйте безкоштовний інтерактивний додаток,
використовуючи детальну інструкцію, за посиланням:

<https://edodatok.com/8969-2/>

Тех. підтримка: (0352) 52-06-07, 067-352-09-89; admin@bohdan-digital.com

ISBN 978-966-10-8969-2

© Кондратова Л. Г., 2024
© Навчальна книга–Богдан, виключна
ліцензія на видання, оригінал-макет, 2024

Дорогі восьмикласники та восьмикласниці!

Запрошую вас у незвичайну подорож в чарівний світ мистецтва різних епох, під час якої ознайомитесь із творчістю видатних художників, архітекторів, музикантів, літераторів минулих століть.

Мистецькі твори, втілені у словах, звуках, фарбах, мармурі й граніті, є своєрідним літописом розвитку людства. Аби краще читати цей літопис, потрібно хоча б у загальних рисах знати історію художньої культури, розбиратися в особливостях кожного виду мистецтва, у його художній мові, засобах виразності.

На сторінках цього підручника ви знайдете відомості про художні стилі та напрями, навчитеся сприймати, порівнювати й інтерпретувати твори різних видів мистецтва певного стилю чи напрямку, використовувати спеціальну термінологію в процесі колективних обговорень мистецьких явищ або для висловлення особистісно-ціннісного ставлення до них.

Здобуті знання та вміння ви будете з успіхом застосовувати як в індивідуальній художньо-творчій діяльності, так і під час роботи над груповими й колективними мистецькими проєктами. Цього навчального року ви працюватимете над створенням ескізів архітектурних споруд, виконуватимете живописні та графічні композиції в різних художніх стилях, спробуєте свої сили в театралізаціях, навчитеся самостійно знаходити і використовувати енциклопедичні, мистецтвознавчі та музейні матеріали. А ще у вас є унікальна можливість дізнатися більше про ті чи інші шедеври мистецтва, отримавши доступ за QR-кодом до відповідної інформації, що міститься в електронному додатку.

Бажаю вам приємних зустрічей із прекрасним!

Авторка

Умовні позначення

Поміркуйте

Послухайте

Творче завдання

Заспівайте

Запам'ятайте

Сходинки пізнання

Теорія мистецтва

Підсумовуємо вивчене

Доступ за QR-кодом до матеріалів у електронному додатку

МИСТЕЦТВО РІЗНИХ ЕПОХ

ТЕМА 1. ПОДОРОЖ МИСТЕЦТВОМ МИНУЛИХ ЕПОХ

§ 1. СТИЛЬ У МИСТЕЦТВІ

Мистецтво як особливий вид людської діяльності зародилося ще в добу палеоліту. Минали тисячоліття. Виникали та йшли в небуття цивілізації, і мистецтво переживало періоди розквіту й занепаду.

Мистецтво — це естетичне пізнання світу в процесі художньої творчості як особливого виду людської діяльності, що відображує дійсність у конкретно-чуттєвих образах відповідно до певних ідеалів прекрасного.

Пригадайте, що вам відомо про мистецькі стилі та напрями з уроків музичного й образотворчого мистецтва.

Усю історію мистецтва розподіляють на великі часові періоди — епохи, у кожній з яких склався певний мистецький стиль чи напрям.

МИСТЕЦТВО ПЕРВІСНОЇ ДОБИ	Первісне мистецтво	
МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ	Мистецтво Стародавнього Єгипту	
	Мистецтво Передньої Азії	
	Мистецтво Стародавньої Греції та Стародавнього Риму	Античний стиль
МИСТЕЦТВО ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	Мистецтво Візантії	Візантійський стиль
	Романське мистецтво	Романський стиль
	Готичне мистецтво	Готичний стиль
МИСТЕЦТВО РЕНЕСАНСУ	Мистецтво доби Відродження в Італії, Північне Відродження	Стиль ренесанс
МИСТЕЦТВО ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА	Мистецтво XVII—XVIII ст.	Стиль бароко
		Стиль рококо
		Стиль класицизм
МИСТЕЦТВО XIX СТОЛІТТЯ	Мистецтво першої половини XIX ст.	Стиль романтизм
	Мистецтво другої половини XIX ст.	Стиль реалізм
МИСТЕЦТВО XX СТОЛІТТЯ		

Термін «стиль» належить до найбільш дискусійних питань у мистецтвознавстві. Це поняття є центральним в історії мистецтва і поширюється на інші види людської діяльності, перетворюючись в одну з найважливіших категорій культури в цілому. У наш час стилем називають також спосіб життя, манеру поводитися, одягатися, методи і прийоми роботи, наприклад: стиль спілкування, стиль одягу, стиль керівництва тощо. Поняття «художній стиль» розглядають у комплексі з поняттями «художня епоха», «художній напрям» та ін.

Художню епоху визначають як конкретно-історичний етап розвитку мистецтва, сформований у певну суспільно-історичну добу. Художня епоха включає **художні напрями**, кожен з яких охоплює єдність світогляду, естетичних поглядів, шляхів відображення життя і пов'язаний з тим чи іншим творчим методом та художнім стилем. Напряму у мистецтві не виключає глибокої відмінності творчих індивідуальностей.

Стиль у мистецтві — це мова мистецтва: сукупність художніх принципів, прийомів і засобів, характерних для мистецтва певних країн певного історичного періоду, напряму або індивідуальної манери художника.

В основі будь-якого стилю лежить історично й соціально зумовлена спільність ідейно-художніх принципів, що об'єднує твори майстрів, які працювали в різних видах та жанрах мистецтва. Тому наше знайомство з мистецькими стилями відбуватиметься через вивчення особливостей основних видів мистецтва, твори яких становлять світову культурну спадщину.

За способом утілення художнього образу розрізняють **просторові мистецтва** (архітектура, скульптура, живопис, графіка, фотомистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво, дизайн); **часові мистецтва** (музика, література); **просторово-часові**, або **синтетичні** (кіномистецтво, театральне мистецтво, хореографія, циркове мистецтво тощо).

Види мистецтва — це форми творчої діяльності, що склалися історично як відображення багатогранності реального світу і проявляються в різноманітності способів та засобів художньо-образного відтворення й естетичного сприйняття.

Розгляньте ілюстрації. Які види мистецтва на них зображено? Обґрунтуйте свою думку.

В. Юдін. Будівля Київського академічного театру ляльок. 2005 р.

Бюст римського імператора Антоніна Пія. Бл. 140 р. Мармур

М. Пимоненко. «Вечоріє». 1900 р.

Національний заслужений академічний симфонічний оркестр України. Заснований 1918 р.

Національний дендрологічний парк «Софіївка». 1796–1802 рр. Умань

Предметами зображення в мистецтві є природні об'єкти, внутрішній світ людини, її почуття, важливі для неї події особистого чи суспільного життя, побут, традиції тощо, а специфічною формою відображення дійсності — **художній образ**, який виявляє загальне через конкретне, індивідуальне. Тобто митець/мисткиня творчо переосмислює дійсність і, використовуючи художню мову, способи зображення та засоби виразності того чи іншого виду мистецтва, передає свої думки, враження й переживання в художньому творі.

Художній образ — це властива мистецтву форма відображення реальності крізь призму світосприйняття митця/мисткині, його/її естетичних поглядів і ставлення до життя. Саме тому художній образ завжди конкретний, суб'єктивний, унікальний та емоційний.

У кожному виді мистецтва є справжні майстри/майстрині, творчість яких вирізняється яскравими, самобутніми рисами. У такому випадку говорять про індивідуальний стиль митця/мисткині.

Індивідуальний стиль митця/мисткині віддзеркалює його/її характерну авторську манеру, в основі якої — особливості сприймання навколишнього світу, творча фантазія, талант і майстерність.

В історії мистецтва є безліч прикладів індивідуальних авторських стилів. За кількома мотивами ми розпізнаємо музику В.А. Моцарта або М. Скорика; достатньо невеликих фрагментів живописних творів, аби визначити стиль Р. Рембрандта, Л. да Вінчі, І. Марчука та ін.

Послухайте твір М. Скорика «Мелодія». Як у музиці виражається індивідуальний стиль митця?

Розгляньте репродукцію картини та дізнайтеся більше про неї, переглянувши відео. Охарактеризуйте індивідуальний стиль митця за питаннями.

1. Опишіть колірну гаму картини. Які кольори переважають: теплі чи холодні? споріднені чи контрастні?
2. Чи передав художник характер і настрої своєї моделі?
3. Якими засобами він зміг досягти цього?
4. Які особливості індивідуального стилю митця відчуються в портреті?

Леонардо да Вінчі. «Пані з горностаєм». XV ст.

Розучіть подану в електронному додатку пісню «Непереможна Україна» (музика та аранжування В. Будейчука, слова І. Зінковської). В цій пісні яскраво виражено індивідуальний стиль композитора та поетеси, які створили неповторний образ непереможної країни. Заспівайте пісню під фонограму.

- Поясніть, як ви розумієте поняття «стиль у мистецтві». Наведіть приклади стилів різних історичних епох.
- Що означають поняття «художня епоха», «художній напрям»?
- Які види мистецтва вам відомі? Розкажіть, яким із них ви захоплюєтесь найбільше та в якому маєте власні здобутки.
- Дайте визначення поняттю «художній образ».
- Що таке індивідуальний стиль митця/мисткині?

Перегляньте зображення світових шедеврів, створених у різні історичні епохи. Складіть схему «Стили в мистецтві» та доповніть її назвами найвідоміших мистецьких творів, вказавши прізвища авторів.

§ 2. АНТИЧНИЙ СТИЛЬ

В історії світового мистецтва антична культура посідає особливе місце. Архітектура, скульптура, живопис, література, драматургія, філософія Стародавньої Греції та Стародавнього Риму стали першоджерелом і поштовхом до розвитку багатьох мистецьких процесів в історії людства. Античне мистецтво, що вперше по-справжньому відкрило й оспівало людину як прекрасне й досконале творіння природи, надовго зберегло значення взірця і багато в чому залишилося неперевершеним і недосяжним.

Дослідіть, коли і де з'явився термін «античність». Що він означає?

Дізнайтеся, які цивілізації передували культурі античності, прочитавши матеріал в електронному додатку.

АНТИЧНА КУЛЬТУРА

Фундаторами античної культури були стародавні греки, які називали себе **еллінами**, а свою країну — **Елладою**. Спочатку ця назва стосувалася лише материкової Греції, та згодом вона поширилася і на прилеглі архіпелаги й окремі області Малої Азії.

У II ст. до н. е. територія Греції увійшла до складу Римської імперії, і в античній культурі почалася нова епоха.

ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ АНТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Гомерівська епоха	XI—VIII ст. до н. е.
Архаїчна епоха	VII—VI ст. до н. е.
Епоха класики	V—IV ст. до н. е.
Епоха еллінізму	III—I ст. до н. е.
Епоха Римської імперії	I — серед. V ст.

Гомерівська епоха отримала таку назву тому, що літературним джерелом для її вивчення є поеми «Іліада» та «Одіссея», авторство яких приписують **Гомеру** (VIII ст. до н. е.). Цей період характеризується загальним занепадом культури, втратою писемності та деяких ремесел. Матеріальні цінності майже не збереглися через руйнацію і загибель багатьох міст унаслідок воєн.

Період архаїки відзначається розвитком полісного устрою і колонізацією Середземномор'я та Причорномор'я. Саме в цю добу формуються основи давньогрецької міфології та епосу, зароджується наука й філософія, театр і драматургія, відроджується писемність, з'являється музичний запис та лірична поезія, представлена творчістю **Гесіода** і **Сафо**, складаються сприятливі передумови для блискучого розквіту архітектури й образотворчого мистецтва.

Епоха класики — час високого злету культури, вагомих досягнень у науці, літературі, філософії, мистецтві. У цей період жили й творили видатні філософи **Сократ**, **Платон** та **Арістотель**, «батько історії» **Геродот**, засновник європейської медицини **Гіппократ**, талановиті скульптори **Фідій**, **Мірон**, **Поліклет**. Театральне мистецтво було представлено блискучим комедіографом **Арістофаном** та «безсмертною тріадою» трагіків — **Есхілом**, **Софоклом**, **Евріпідом**.

*Афінський Акрополь.
V ст. до н. е. Греція*

Епоха еллінізму починається з підкорення грецьких полісів Македонським царством і з великого Східного походу Олександра Македонського. Для цього періоду характерний синтез еллінської та східної культур, накопичення знань у різних галузях науки. Головними культурними центрами стають Александрія Єгипетська, Пергам та острів Родос. Видатними скульпторами доби еллінізму були **Пракситель**, **Скопас** та **Лісіпп**, а найвизначнішим письменником — **Менандр**.

Завершальним періодом античності є **епоха панування Риму** — величезної імперії, до складу якої входили завойовані римлянами території від Єгипту до Британських островів. Римська культура розвивала, поглиблювала досягнення давньогрецької культури і привносила свої національні риси: практицизм, дисциплінованість, динамізм, традиціоналізм. Справжньою технічною революцією в будівництві стало застосування бетону, що зумовило розквіт архітектури та появу добре розпланованих, зручних для життя міст із брукованими вулицями й чудовими мостами. Завдяки творчості

славетних майстрів поезії **Овідія**, **Горація** та **Вергілія**, який подарував світові «Енеїду», цю добу називають «золотим віком» римської літератури. Великої популярності набули твори істориків **Лівія** і **Тацита**. Важливу роль у тогочасній культурі відіграла нова релігія — християнство.

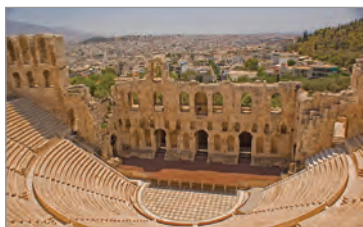
У 476 р. Рим захопили племена варварів. Могутня держава відійшла в історію, а її культура повільно трансформувалася в середньовічну.

Перегляньте відео та ознайомтеся з особливостями античної архітектури.

Розгляньте ілюстрації. До яких видів мистецтва належать зображені шедеври античності? Порівняйте ці твори з матеріальними цінностями сучасної культури.

*Одеон Ірода Аттичного.
II ст. Афіни*

*Давньогрецька
амфора.
VI ст. до н. е.*

*Венера Мілоська.
II ст. до н. е.*

Колізей. I ст. Рим

*Золоті сережки.
VI ст. до н. е.*

СТИЛЬ АНТИЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Яке мистецтво називають архітектурою і на які види його поділяють? Пригадати це допоможе електронний додаток.

Про мистецтво античних зодчих можна судити зі збережених до наших днів руїн величних храмів, театрів та інших громадських будівель.

В епоху архаїки давньогрецькі майстри розробили продуману й логічно обґрунтовану систему співвідношень між частинами спо-

руди, встановили правила художнього оздоблення зовнішньої форми конструкцій, визначили порядок розміщення деталей та їхні розміри. Ця система отримала назву **архітектурний ордер** (від лат. *ordo* — *лад, порядок*).

Майстри Стародавньої Греції використовували три ордери — **доричний, іонічний і коринфський**. Перший з них вирізнявся простими і строгими формами, масивністю та приземкуватістю; для двох інших характерними були стрункість пропорцій і підвищена декоративність.

Усі три ордери, хоча й були створені в різний час і в різних місцях, мають однакові основні елементи: вертикальні колони, увінчані скульптурними прикрасами — **капітелями**, на які спирається горизонтальний пояс — **антаблемент**. Антаблемент розділений на різні за шириною смуги: **архітрав**, прикрашений барельєфами **фриз** та **карниз**. Із торця споруди дах закриває трикутна площа — **фронтон**.

Належність будівлі до того чи іншого архітектурного ордера визначають за капітелями. У добу античності лаконічний, монументальний доричний ордер асоціювали з мужністю і вважали його «чоловічим», а витончений, вишукано оздоблений іонічний — «жіночим». Коринфський ордер, що був пізнішою модифікацією іонічного та відрізнявся від нього лише розкішним декором верхньої частини колони, називали «дівочим».

Розгляньте ілюстрації. Опишіть характерні особливості зображених капітелей колон. Об'єднайтесь у пари та створіть олівцем ескіз: а) капітелі одного з ордерів; б) давньогрецького палацу, використавши ескіз капітелі, створений напарником/напарницею.

Доричний ордер

Іонічний ордер

Коринфський ордер

Шедеври давньогрецької архітектури

Найважливішою громадською спорудою в Стародавній Греції був храм, присвячений одному з богів Олімпу. Побудований у центрі акрополя чи міської площі, храм був не лише культурною спорудою, а й осередком найважливіших подій суспільного життя, сховищем скарбниці поліса, його головною державною святиною. Класичний храм найчастіше мав вигляд прямокутника, оточеного з усіх боків колонадою.

Архітектура ранніх грецьких храмів, до яких належать два **храми богині Гери** (серед. VI ст. до н. е. і серед. V ст. до н. е.) в Пестумі, вирізнялася масивністю, величною суворістю. Таке враження створювалось завдяки приземистим доричним колонам, розміщеним доволі близько одна від одної. Загальний вигляд цих монументальних споруд, строгі пропорції та чіткий ритм колонади підкреслювали велич міста-держави, непорушність суспільного порядку.

Парфенон — храм Афіни Парфенос.
V ст. до н. е.

Храм богині Гери в Пестумі.
V ст. до н. е.

Із плином часу пропорції змінюються: колони стають стрункішими, відстані між ними збільшуються, а капітелі зменшуються. Завдяки цьому споруди здаються легшими, ніби наповненими світлом і повітрям. Саме такі враження викликає головний храм афінського Акрополя — біломармуровий **Парфенон** — храм Афіни Парфенос (Діви). Секрет цієї будівлі, у якій вдало поєднані доричний та іонічний ордери, криється у винятковій ритмічності та пропорційності частин. Храм, споруджений давньогрецькими зодчими **Іктином** і **Каллікратом** у V ст. до н. е., вражає донині. Цікаво, що мрамур, з якого побудовано Парфенон, може змінювати свій колір від сніжно-білого до насичено бежевого — залежно від погоди, пори року й навіть частини доби.

Храм Ерехтейон (кін. V ст. до н. е.) — унікальна пам'ятка античної архітектури завдяки асиметричності планування та знаменитим *каріатидам* — мармуровим статуям дівчат, що виконують роль колон. Східна частина цієї будівлі, спорудженої в іонічному стилі, була присвячена богині Афіні, а західна — Посейдону й афінському царю Ерехтею, на честь якого храм і отримав свою назву.

Храм Ніки Аптерос (Безкрилої), збудований зодчим Каллікратом наприкінці V ст. до н. е., належить до іонічного ордера. Це найменша за розмірами споруда афінського Акрополя. Витонченість ліній, легкість і пропорційність форм створюють відчуття

§ 2. Античний стиль

польоту. Храм дуже постраждав від воєнних дій у різні епохи. Лише в 2000 р., використовуючи всі знайдені фрагменти, його вдалося ретельно відреставрувати.

Храм Ерехтейон. V ст. до н. е.

Храм Ніки Аптерос. V ст. до н. е.

Дізнайтеся про особливості містобудування у Стародавній Греції, зазирнувши в електронний додаток.

Архітектура Стародавнього Риму

Стародавній Рим в епоху своєї найвищої могутності — величезна імперія, що підкорила чимало країн і народів. Архітектура цього періоду вражає грандіозністю і майстерністю стародавніх інженерів. На відміну від греків, римляни зводили споруди головним чином з бетону: кам'яну або цегляну оболонку заливали сумішшю вапна і щебеню. Ця маса тверднула й перетворювала будівлю на суцільний моноліт. Бетон мав суттєві переваги над природним каменем, тому обсяги будівництва в Римській імперії значно зросли. У містах масово споруджували три- та п'ятиповерхові житлові будинки — **інсули**, що часто були згруповані довкола одного двору і займали цілий квартал.

Найвизначнішою пам'яткою давньоримської архітектури, що збереглася до наших днів, є **Колізей**, або **амфітеатр Флавіїв** (I ст. н. е.).

*Колізей. I ст.
Рим*

*Колонна Траяна.
II ст. Рим*

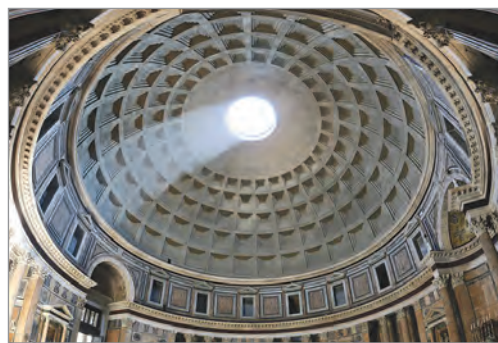
*Тріумфальна арка Тита.
I ст. Рим*

Центрами політичного, суспільного і культурного життя в давньоримських містах були **форуми** (буквально — *ринкова площа*). Тут зводили головні храми та громадські споруди — переважно **базиліки**, що мали форму витягнутого прямокутника, поділеного всередині двома поздовжніми рядами колон. Традицію будівництва форумів кожним новим імператором (форум Августа, форум Траяна) започаткував Юлій Цезар. Важливим елементом цієї частини міста були меморіальні споруди, які прославляли перемоги римської зброї, видатних полководців та імператорів — **тріумфальні арки й колони**. Серед них — знамениті на весь світ **Тріумфальна арка Тита і колона Траяна** в Римі.

Культові будівлі Стародавнього Риму, на відміну від грецьких, були прикрашені колонадами тільки з фронтального боку. Давньоримські зодчі запозичили в інших народів, удосконалили й широко використовували арочні конструкції, склепіння і куполи. Часто будували круглі в плані храми — **ротонди** (від лат. *rotundus* — *круглий*).

Найвищим утіленням архітектурної та інженерної думки в Римській імперії став **Пантеон** — храм усіх богів, побудований в II ст. н. е., ймовірно, **Аполлодором Дамаським**.

Пантеон. II ст. Рим

Свідченням могутності й багатства Риму була протічна вода, що струмувала у вуличних фонтанах. Міста імперії обов'язково оснащувалися складною системою водопостачання. Водогони споруджували як підземні, так і надземні. У надземних водопроводах — **акведуках** — керамічні труби клали на високу аркаду. Для брудної води будували підземні канали.

Важливою складовою римського способу життя були **терми** — громадські лазні. Під бетонними склепіннями містилися басейни з холодною і гарячою водою, зали для занять гімнастикою, галереї

§ 2. Античний стиль

для дружніх бесід, а іноді — й бібліотеки. Ці величезні споруди за розкішню й багатством оздоблення не поступалися палацам. Вони слугували центрами культури, улюбленими місцями відпочинку громадян.

*Давньоримський акведук у м. Сеговія.
I ст. Іспанія*

*Давньоримська терма в м. Бат.
I ст. Великобританія*

У Римській імперії існувала мережа чудових мощених камінням доріг, що з'єднували всі частини величезної держави. Найдавнішою з них — **Аппієвою дорогою**, яка вела в Рим, — користуються і зараз.

Архітектура античності заклала фундамент для розвитку європейської архітектурної традиції.

Найбільші досягнення: створення ордерної системи, заснованої на доцільності, гармонійності, рівновазі окремих частин споруди; застосування системи регулярного планування міст, розробленої Гіпподамом; створення архітектурних ансамблів, у яких будівлі гармонійно поєднувались між собою та з природним ландшафтом; поява нових типів споруд: бібліотеки, музеїони тощо; винайдення бетону; будівництво багатоповерхових житлових будинків; зведення складних інженерних конструкцій: маяків, арок, куполів, мостів, акведуків.

Особливості давньогрецької архітектури: витонченість ліній, легкість і пропорційність форм; традиції декору колон доричного, іонічного та коринфського ордерів; побудова храмів у вигляді прямокутника, зусібч оточеного колонадою; використання скульптурних зображень.

Особливості давньоримської архітектури: грандіозність, монументальність, багатство оздоблення; спорудження храмів у вигляді ротонди з колонадою біля входу; перевага базилики серед громадських будівель; зведення меморіальних споруд.

Роздивіться ілюстрацію та перегляньте відео про Афі́нський Акрополь. Охарактеризуйте зображену архітектурну споруду за питаннями.

Пропілеї. V ст. до н. е. Афі́нський Акрополь

1. До якого виду архітектури належить ця будівля?
2. Визначте, який архітектурний ордер використали стародавні майстри. Обґрунтуйте свою думку.
3. Які характерні риси античного стилю притаманні цій споруді?
4. Порівняйте споруду з архітектурою сьогодення. Що сучасні архітектори/архітекторки запозичили від давньогрецьких майстрів?

Послухайте уривок із симфонії № 9 (I част.) Л. ван Бетховена. Яким чином музика допомагає виразити велич архітектури? Якими симфонічними творами українських композиторів можна озвучити перегляд архітектури античності?

- Розкажіть про основні етапи розвитку античного мистецтва.
- Що вам відомо про архітектурні ордери?
- У чому полягають особливості давньогрецької архітектури? Назвіть відомі вам шедеври зодчества Стародавньої Греції та найвизначніші пам'ятки архітектури епохи Римської імперії.
- Назвіть найбільші досягнення античного стилю в архітектурі.

Заспівайте пісню «Непереможна Україна» (музика та аранжування В. Будейчука, слова І. Зінковської) та присвятіть її воїнам. Створіть олівцем малюнок обеліска загиблим героям України в античному стилі.

§ 3. У СВІТІ АНТИЧНОСТІ

СКУЛЬПТУРА

Значну частку культурної спадщини античності становить скульптура. Статуї та рельєфи із зображеннями богів, героїв і переможців Олімпійських ігор прикрашали храми, палаци, міські майдани. На жаль, чимало високохудожніх творів скульптури Стародавньої Греції було знищено. До нашого часу дійшли переважно мармурові копії, виготовлені римлянами з грецьких оригіналів, однак вони дають нам можливість робити висновок про майстерність не лише давньоримських, а й давньогрецьких скульпторів.

Що таке скульптура і на які види її поділяють? Пригадати це допоможе електронний додаток.

*Курос і кора.
VI ст. до н. е.*

Найбільш ранні скульптурні твори, що збереглися до наших днів, належать до архаїчної епохи. Це **куроси** — статуї оголених атлетів чи богів та **кори** — жіночі фігури в одязі. Вони вирізняються статикою, симетричністю, скутістю поз: руки витягнуті вздовж тіла, одна нога трохи попереду іншої, лише куточки вуст трохи підняті в усмішці.

Протягом наступних століть майстри намагалися передати у скульптурі гнучкість і рухливість людського тіла, красу пропорцій та одухотвореність обличчя.

Найвищого розквіту грецька скульптура, як і мистецтво загалом, досягла в епоху класики й добу еллінізму. На ці періоди припадає злет творчості видатних майстрів **Фідія**, **Мірона**, **Поліклета** (V ст. до н. е.) та **Скопаса**, **Праксителя**, **Лісіппа** (IV ст. до н. е.). Вони оспівували прекрасне тіло людини як ідеал фізичної та духовної досконалості.

Непересічним явищем у культурі античності була **хрисоелефантинна скульптура**, яка потребувала значних матеріальних ресурсів. Така статуя складалася з дерев'яного каркаса, на який прикріплювали пластини зі слонової кістки (для зображення неприкритих одягом частин тіла) та карбованого золота (для зображення одягу, зброї, волосся).

Хрисоелефантинна скульптура — твори античного мистецтва, виконані з пластинок слонової кістки та золота.

Шедеври монументальної скульптури

Статую **Зевса Олімпійського** вважали одним із семи чудес світу. Вона була встановлена у храмі Зевса в місті Олімпія на півострові Пелопоннес. Статуя простояла майже 900 років і була зруйнована під час пожежі в V ст. Однак численні описи в творах стародавніх істориків, письменників і мандрівників, археологічні знахідки (зменшені копії, зображення на монетах) дають нам уявлення про цей величний твір Фідія.

Не менш знаменита хрисоелефантинна статуя роботи Фідія — **Афіна Парфенос** (V ст. до н. е.) — теж не збереглася.

Фідій. «Зевс Олімпійський».
V ст. до н. е.
Малюнок-реконструкція

Афіна Варвакіон — зменшена
римська копія Афін Парфенос.
III ст. до н. е. Мармур

Гігантська 32-метрова статуя **бога Геліоса** — найяскравіший зразок монументальної скульптури епохи еллінізму. Цей витвір інженерного мистецтва, що теж не зберігся, споруджений між 292 та 280 роками до н. е. на вході у гавань острова Родос. Він увійшов до переліку семи чудес світу під назвою «**Колос Родоський**».

Харес. «Колос Родоський». III ст. до н. е.
Малюнок-реконструкція

Ідеалізм та натуралізм шедеврів античної скульптури

Статуя «Дискобол» — перша класична скульптура, що зображує людину в русі.

Талановитий скульптор Мірон утілює образ спортсмена, який приготувався метнути диск. Фігура юнака напівзігнута; мить — і він випростається й диск полетить у повітря. Митець бездоганно передав анатомію тіла, підкреслив духовну і фізичну красу атлета, ім'я якого залишилося невідомим. Не зберігся й оригінал «Дискобола» — його слід загубився в період Середньовіччя. Відомі численні римські копії цієї статуї, які експонуються в музеях Рима, Мюнхена, Флоренції, Берліна.

Мірон. «Дискобол». V ст. до н. е. Римська копія. Мармур

В епоху еллінізму скульптура залишалася невід'ємною частиною архітектурного оздоблення міст. Одним із найвеличніших шедеврів цієї доби є збережена до наших днів мармурова статуя богині перемоги — «**Ніка Самофракійська**». Вона була споруджена на острові Самофракія близько 190 р. до н. е. на честь перемоги родоського флоту. Ім'я скульптора невідоме — ймовірно, він походив з Родоса.

Статуя **Венери Мілоської** (II ст. до н. е.) — ще один шедевр мистецтва елліністичної епохи. Прекрасно збережену скульптуру вродливої жінки з білосніжного мармуру знайшли в 1820 році на острові Мілос, який тоді належав Туреччині. Як свідчить напис, автора твору звали Агесандр чи Александр — точно встановити не вдалося, бо кілька літер стерлося.

Характерною рисою елліністичного мистецтва було зображення таких аспектів реальності, як потворність, абсурд, жорстокість, біль, страх. Прикладом є відома скульптурна група «**Лаокоон та його сини**» (I ст. до н. е.) — три фігури, які відчайдушно намагаються звільнитися від смертельних обіймів змії. Твір виконали родоські майстри за сюжетом одного з міфів про Троянську війну. У «Лаокооні» надзвичайно ретельно, майже натуралістично передано анатомію людини.

*Афродіта Мілоська.
II ст. до н. е.
Мармур*

*Агесандр, Афінодор, Полідор.
«Лаокоон та його сини». I ст.
до н. е. Римська копія. Мармур*

*Ніка Самофракійська.
II ст. до н. е.
Мармур*

Послухайте уривок із твору Ж. Массне «Елегія» у виконанні оркестру. Як музика допомагає змалювати красу Афродіти?

Станкова скульптура

Станковій скульптурі більше притаманні тонка психологічна характеристика і ретельне зображення форм. В античному мистецтві ці особливості втілились у скульптурних портретах епохи Римської імперії. Простота, реалістичність та яскрава індивідуальність таких портретів, імовірно, були зумовлені прагненням римлян зберігати

бюсти предків не як мистецькі твори, а як матеріальне втілення родовідної пам'яті. Щоб надати своїм роботам більшої виразності, скульптори почали вирізувати зіниці, а іноді й вставляти в них шматочки гірського кришталю. Цікаво, що до римлян такі прийоми майже ніхто не застосовував.

*Бюст імператора Тиберія. I ст.
Копія з оригіналу 20–12 рр. до н. е. Мармур*

Розгляньте зображення твору античної скульптури невідомого автора (с. 21). Проаналізуйте скульптурний твір за питаннями.

1. До якого виду скульптури належить зображений твір?
2. Яке призначення, на вашу думку, мала ця статуя?
3. Які засоби виразності використав у своїй роботі античний майстер?
4. Визначте, до якої епохи античного мистецтва належить ця скульптура. Поясніть, чому ви так вважаєте.
5. Розкажіть про свої враження від твору стародавнього майстра. Яка музика, на вашу думку, може «озвучити» цю скульптуру?

Кулачний боєць. I ст. до н. е.

Виліпіть із пластиліну скульптуру малої форми в античному стилі, в якій зобразить видатного українського боксера О. Усика. Придумайте своєму твору назву і презентуйте його друзям.

ЖИВОПИС АНТИЧНОСТІ

У класичний період давньогрецького мистецтва інтенсивно розвивався й живопис, переважно монументальний. Підтвердженням цього є описи античних письменників, а самі живописні твори, на жаль, майже не збереглися. Відомим художником того часу був **Полігнот**, який працював у Дельфах та Афінах. Вагомий внесок у розвиток живопису другої половини V ст. до н. е. зробив **Аполлодор**. Його ім'я пов'язане з досягненнями в моделюванні об'єму за допомогою світлотіні. А учень Аполлодора **Зевксис** першим почав розробляти принципи передавання повітряної та лінійної перспектив.

Що ж до живопису Стародавнього Риму, то найбільш вражаючі картини, які дійшли до нас, було знайдено на стінах житлових будинків та громадських споруд у Помпеях — місті, що загинуло під шаром вулканічної лави й тому зберегло для нащадків справжні шедеври.

Фрески на стіні житлового будинку в Помпеях. I ст.

ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Античне мистецтво залишило нам багато чудових зразків **вазопису** — декоративного розпису посудин із обпаленої глини.

Перегляньте відео та ознайомтеся з прикладами декоративного мистецтва античного стилю. Які твори вас найбільше вразили і чому?

У вазописі розрізняють чотири основні стилі.

Геометричний стиль виник в Афінах у IX ст. до н. е. і являв собою поєднання в розписі геометричних елементів. На вазах такий орнамент зазвичай розташовували смугами й наносили темно-коричневим лаком по жовтому тлу глини.

Для **орієнталізуючого стилю**, що набув значного поширення в VII ст. до н. е., характерні запозичені з Близького Сходу мотиви із зображеннями грифів, сфінксів і левів. Основним центром виготовлення кераміки в цьому стилі був Коринф.

Чорнофігурний стиль — один з основних у декоруванні античних ваз. Чорні фігури та орнаменти чітко вирізнялися на природному червоному тлі глини. Для зображення дрібних деталей чорну фарбу зішкрябували до кольору поверхні. Основними центрами цього стилю спочатку був Коринф, потім — Афіни, а особливої популярності він набув близько VI ст. до н. е.

Червонофігурний стиль з'явився приблизно в 530 р. до н. е. в Афінах і проіснував до кінця III ст. до н. е. Художники почали зафарбовувати чорним кольором тло, залишаючи фігури в кольорі самого виробу й домальовуючи деталі.

Вазопис можна вважати своєрідною формою давньогрецького живопису. Намальовані на глечиках та амфорах сюжетні сцени стали основним джерелом інформації про життя стародавніх греків.

Чорнофігурна амфора
«Геракл і Геріон».

Бл. 550–540 рр. до н. е.

Червонофігурний вазопис
«Юнак із жертвовною чашею».

Бл. 480 р. до н. е.

Ювелірне мистецтво

Давньогрецьке ювелірство витримало випробування часом і стало ще однією славною сторінкою в історії античного мистецтва. Стародавні майстри використовували золото, срібло та їхній сплав — **електр** й оздоблювали ювелірні вироби багатим та вишуканим декором. За бажанням замовника коштовні прикраси могли містити орнаментальні або сюжетні композиції чи їхні комбінації. У своїх творах ювеліри часто втілювали міфологічні образи, використовували флористичні й анімалістичні мотиви, а також зображували побутові сцени.

Розгляньте зображення давньогрецьких прикрас. Чим, на вашу думку, вони відрізняються від сучасних ювелірних виробів?

Серезьки. III ст. до н. е.

Браслети. IV ст. до н. е.

*Намисто з підвісками.
IV–I ст. до н. е.*

АНТИЧНИЙ ТЕАТР

На думку багатьох учених, давньогрецький театр виник з обрядів, присвячених богу родючості, виноградарства й виноробства Діонісу. Історик Плутарх писав, що в 534 р. до н. е. чоловік на ім'я Феспід показав спектакль — діалог актора, який виконував роль Діоніса, й хору. Відтоді театральні вистави стали неодмінною складовою подібних святкувань.

У давньогрецькому суспільстві театр вважали справою державної ваги, усвідомлюючи величезну силу його впливу на розум і душу людини.

Розквіт античного театру припадає на V ст. до н. е. Саме в той час творили видатні поети-драматурги — **Есхіл**, **Софокл** та **Евріпід**. Персонажі їхніх трагедій, написаних на основі давньогрецьких міфів, — Едіп, Антигона, Прометей — стали вічними образами світового сценічного мистецтва. До наших днів дійшли також комедії **Арістофана**.

Тип театральної споруди в Стародавній Греції склався під впливом кліматичних умов та рельєфу. Глядачі розміщувались на схилах

пагорбів, а внизу, на галявині, виступали актори. Перша будівля театру — театр Діоніса — з'явилася наприкінці VI ст. до н. е. в Афінах. Афінівський театр міг умістити до 30 тисяч глядачів. У добу античності театри мала більшість великих міст.

Театр Діоніса в Афінах. VI ст. до н. е.

Сценічне мистецтво Стародавнього Риму розвивалося під впливом грецького театру та народних уявлень. Самобутнім римським театральним жанром були **міми** — побутові комічні сценки, які включали діалоги, спів, музику і танці. Пізніше почали ставити комедії і трагедії за грецьким зразком. У Римі вперше виникли професійні акторські трупи і камерні театральні вистави.

Перегляньте відео та ознайомтеся з пам'ятками стародавнього театру в Римі. Поділіться своїми враженнями.

Розгляньте схему давньогрецького театру. Поміркуйте, чим античний театр відрізняється від споруд сучасних українських театрів.

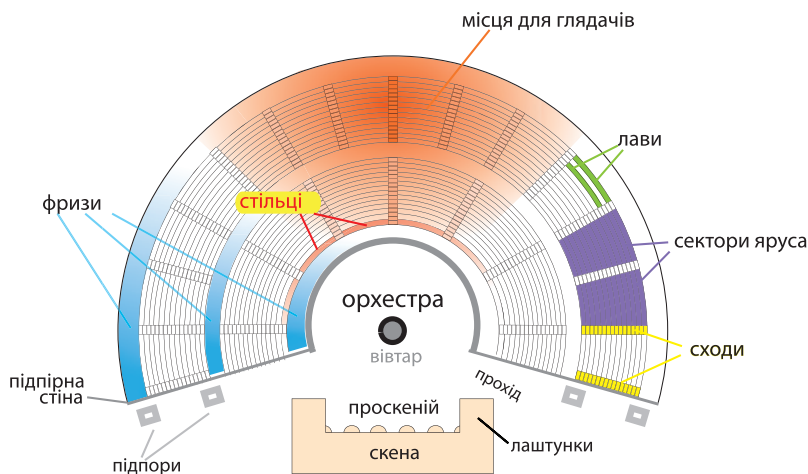

Схема давньогрецького театру

МОДА АНТИЧНОСТІ

Перегляньте відео зі зразками одягу й моди в античності. Які елементи цього стилю популярні тепер?

За античних часів одяг не кроїли і не шивали: тканину призбирували вертикальними складками і скріплювали застібками. Найпопулярнішим був **хітон** — подібний на сорочку одяг, скріплений на плечах і підв'язаний поясом. Короткі хітони носили простолюдини, воїни і молодь, а довгі — жінки, люди похилого віку й аристократи. Тканини виготовляли з овечої вовни та льону і прикрашали вишивкою, каймою. Важливе значення мав колір: у біле вдягалася лише аристократія, а інші прошарки населення — у зелений, сірий та коричневий кольори. Поверх хітона аристократи носили **фарос** — плащ із дорогого єгипетського полотна красивого пурпурового кольору. Сандалії з переплетених ремінців на шкіряній підшві взували для виходу на вулицю, а вдома (і багаті, і бідні) ходили босі.

В епоху класики з'явився новий вид верхнього одягу — **хламіс**, який використовували для верхової їзди та під час подорожей. У негоду і для захисту від сонця до такого плаща надягали капелюх із повсті, шкіри або соломи — **петас**.

*Гермес у петасі.
Фрагмент вазопису.
480–470 рр. до н. е.*

*Давньогрецькі жінки
в хітонах*

*Коринфські піксиди
з рум'янами та білилами.
V ст. до н. е.*

Від V ст. до н. е. чоловіки почали носити коротке волосся, а мода на борідки виникла в часи правління Олександра Македонського. Серед жінок популярними були складні зачіски з вишуканими вузлами й косами, які закріплювали гребенями, вінками та стрічками, а також довге завите волосся, що вільно спадало на плечі.

Значної популярності набуло мистецтво нанесення на обличчя засобів для поліпшення зовнішнього вигляду — **комотика**. Афінянки застосовували гіпсові білила для шкіри, підводили очі й брови сурмою, фарбували волосся. У багатих жінок були віяла, парасольки для захисту від сонця, прикраси з коштовних металів.

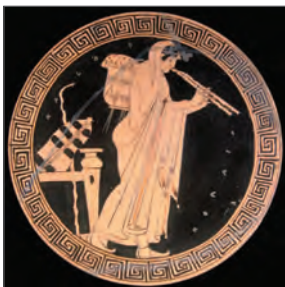

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Важливе місце в житті еллінів займала музика. Вона лунала під час весіль, війн, похоронів, була невід’ємною частиною релігійних свят і театральних вистав. У ті часи існували спеціальні колегії (об’єднання) співаків, музикантів, танцюристів.

Перегляньте відео, яке вас ознайомить із музичними інструментами античності.

Поширеними музичними інструментами були щипкові: **ліра** та її різновиди — **формінга, кіфара**; духові: **авлос, флейта Пана**; ударні: **тимпан, кимвал**. До наших днів давньогрецька музика дійшла лише у вигляді невеликих фрагментів нотних записів, виконаних грецькими і фінікійськими літерами. Це — музика до пісні з драми «Орест» Евріпіда і два гімни, присвячені Аполлону (138 і 128 рр. до н. е.).

Вазописець Брігос. «Гравець на авлосі».
Фрагмент розпису кіліка. Бл. 490 р. до н. е.

Музика Стародавнього Риму розвивалася під впливом давньогрецької культури, проте мала й деякі особливості. Так, у римському театрі найпоширенішим жанром була пантоміма, яку виконував танцюрист-соліст під мелодії оркестру й одностайний хоровий спів. Поетичні твори часто звучали під акомпанемент струнних інструментів. А ще римляни полюбили влаштовувати музичні змагання, в яких брали участь представники всіх соціальних прошарків суспільства.

- Які види скульптури за призначенням були найбільш популярними у Стародавній Греції та Стародавньому Римі?
- Чим відрізнялася скульптура різних епох античного мистецтва?
- Які з цих творів вас найбільше вразили?
- Що ви знаєте про античний живопис і декоративне мистецтво?
- Чим був знаменитий давньогрецький театр?
- Що ви дізналися про музичне мистецтво античності?
- Охарактеризуйте моду античності.

Проведіть дослідження за допомогою нейронної мережі *Copilot* зі штучним інтелектом на тему «Мода античності в українському сучасному одязі». Дізнайтеся більше про моду античності або створіть за допомогою *Disigner* в *Copilot* ескіз сучасного одягу в античному стилі та покажіть його друзям.

